

שמעתא עמיקתא

גליון שפ"ג | פרשת שמני | תשע"ט | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

פניני הלכה

האם יש חובה לעסוק בדיני חפצה ל' יום קודם חג

א - תניא בפסחים (ו.) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום, רשב"ג אומר שתי שבתות. מאי טעמא דתנא קמא שחרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני שנאמר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו וכתוב ויהי אנשים אשר היו טמאים לפניו.

ומאידך **תניא** במגילה (נב. ב.) משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בעניניו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג. ומשמע דאין חיוב לדרוש חג באותו היום.

ופירשו **התוס'** במגילה (ד. ד"ה מאי אריא) דאע"פ שדורשין ל' יום לפניו אפי"ה דורשין בו ביום. וכתב **הרשב"א** (מגילה שם) דנראה מתוך דבריהם דהא דתני אחריני שואלין בהל' הפסח ל' יום היינו לדרוש בהלכותיו מאותו הזמן, והאי קא מצרכה לדרוש בהלכותיו קודם ל' יום, והא דחכא קא מצרכא לחזור ולדרוש בהם פעם שנית בזמן מש. ניעויין **ברש"י** בריה"ז. דכתב מן הפורים והילך התחילו הדרשנים לדרוש בריבם בהל' פסח. וכן בב"ק ק"ג. כתב דאין לשמוע הל' הרגל קודם לרגל ל' יום. ועיי' בסוכה ט. ד"ה ב"ש.

וכיוצא בזה **איתא בבה"ג** (הל' פסח - ומקמי פסחא בתלתין יומי מבני ליה לישראל למגמר מילי דפסחא ואגמורי אינשי בתייה, דתניא שואלין בהל' הפסח קודם לפסח שלוש יום רשב"ג אומר שתי שבתות. אולם **הרשב"א** גופא כתב - ואני שמעתי דההיא דל' יום לשאל ול' לדרוש, ונפקא מינה לאותה ששנינו ת"ח שואל בענין ומשיב כהלכה, לומר שאינו שואל בעולם אלא בענין הראוי באותו הזמן, וכיון שהוא סמוך ל' יום לפסח הרי נכנס בתוך זמנו של פסח וכל השואל בהם בענין הפסח שואל הוא בענין, וכן נראה לקמן מן התוספות בריש פ"ו וכו'.

וכיוצא בזה **איתא בריב"א** (מגילה ד. דהא דאמרין דשואלין בהל' הפסח ל' יום קודם הפסח, לא שחיבין לדרוש כן ברבים, אלא שיש רשות לתלמיד לשאל, והוי שואל כענין. וב' לשונות אלו חלוקים הן בעניניהם, כששואלין ודורשין בהל' הפסח היינו לדרוש בהלכותיו ממש ברבים, ואידך כששואלים בהל' הפסח ל' יום היינו שיש רשות לשאל בבית הועד. ולהכי לא גרסינן ביה דורשין, וליתא בנוסחי דוקנ.

וכדבריהם **איתא ברי"ן** במגילה (ב.) [ויעויין עוד ברי"ן בפסחים (ג) דנראה מלשונן ב"י מקומות שם דגרס בגמ' שואלין ודורשין בהל' הפסח קודם לפסח ל' יום, ואפי"ה פירש שם דהיינו דחשבינן ליה שואל כענין, וקיימ"ל בעלמא (תוספתא דסנהדרין פ"ז ה"ה) בשני תלמידים ששואלים אחד שואל כענין ואחד שואל שלא כענין שנוקטין לשואל תחילה. ומאידך חזינן בבה"ג שנוכח לעיל דגרסי שואלים בהלכות הפסח ואפי"ה מפרש דהיינו דצריך למגמר ההלכות].

ב - והנה הרשב"א (שם) מייית ראיא לדבריו מדברי התוספתא (פ"ג מגילה ה"ב) דאיתא התם - שואלים בהל' הפסח בפסח ודורשין עצרת בעצרת הלכות חג בחג בבית הועד שואלים בהלכות הפסח קודם לפסח שלוש יום רשב"ג אומר ב' שבתות. אלמא ההיא דל' יום לשאלת ביה הועד היא שנויה.

וכלשון התוספתא איתא בירושלמי (פסחים פ"א). ואכן **בחק יעקב** (סי' תכ"ט ס"ק א') כתב להעיר על דברי הפוסקים דאשתמיטתיה לכולהו לשון הירושלמי. אולם ניעויין **בא"ר** (סי' תכ"ט ס"ק ב') דאחר שהביא דברי החק יעקב, ושכן איתא בתוספתא, כתב דמ"מ נ"ל כיון דבש"ס דילן (מגילה כט. פסחים ו. סנהדרין יב. וע"ה ה.) מייית ברייתא זו בסתם שואלין קודם ל' יום וכו', ולא שלתמימי בחדא דוכתא לומר בבית הועד, אלמא דלא ס"ל הכי לש"ס דילן.

וכיוצא בזה כתב בשו"ת **בית דוד** (לרי"י דוד משאלוניקי זצ"ל - הל' פסח סי' קל"ד) דמגמ' דילן דקאמר סתמא שואלין בהל' פסח קודם שלוש יום, משמע דס"ל לגמ' דילן דלא דוקא בבית הועד. [ושכן מובן מדברי הרשב"א דאינו מוכרח דגמ' דילן ס"ל כתוספתא ע"ש].

ג - ובטור (ריש סי' תכ"ט) כתב - תניא שואלין [ודורשין] בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום, הלכך ל' יום קודם הפסח חל חובת ביעור.

שמעתא אליבא דהלכתא

האם ראוי שלא לפמוך על מכירת חמץ

א. חמץ שנמכר לעכו"ם. ב. קנין כסף ומשיכה בעכו"ם. ג. קנין חצר. ד. קנין אגב. ה. קנין חליפין. ו. קנין סיטומתא. ז. קנין אודיתא. ח. קנין שטר. ט. הכרעת הפוסקים לענין מכירת חמץ.

א. חמץ שנמכר לעכו"ם

מבואר **בטש"ע** (רס"י תמח) שחמץ של "נכרי" שעבר עליו הפסח מותר, ושל ישראל אסור אף בהנאה. ועיי"ש (סעי' גה) ו**במ"ב** (סי' כה) שאפי' ביטל החמץ אלא דלא ביערו אסורו חכמים, ומ"מ אם מכרו או נתנו במתנה גמורה לאינו יהודי, אפי' שיועד בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתנו לו, מותר. אלא דעי' **במעשה רב** (אות קפא) שהגרי"א לא סמך על המכירה. ומה"ט יש מדקדקים שלא למכור חמץ בעין בער פסח בפרט במקום שיש לו חמץ מרובה (שמא לא יבטל יפה ושמא אין המכירה מועילה ונמצא עובר על איסור תורה).

והנה הגרי"ח מוולאז'ין **בכתר ראש** (אות קב) כת' דרבו הגרי"א לא היה אוכל אחר הפסח חמץ הנמכר כנהוג מטעם "**שהביטול צריך להיות בלב שלם ואין כולם יכולים לעשות ככה**". מאידך **במעשה רב** הובא ד"אחר הפסח אין ליקח מן השוק מה שאופין מקמח של ישראל, יי"ש ושכר של ישראל, **כי המכירה גרועה**". ובארנו בס"ד בשמעתא אמתקא גליון קל"ז ע"פ הפוסקים שהאי חששא שהביא הכתר ראש דסמך אין המוכר מבטל בלב שלם פירושו שמא יטעמא יש כאן משום הערמה באיסור תורה וס"ל לגרי"א כשיטת הריטב"א שקנסו בהערמה מה"ת. ואולי זהו כוונת המעשה רב שכתב "שהמכירה גרועה". אלא דאפשר שלפי המעשה רב הגרי"א חשש שהמכירה גרועה מחמת חסרון בקנינים שעשו עם העכו"ם ע"מ להקנות לו את החמץ. ויש לדון האם בזמננו יש מקום להאי חששא. וראשית כל דון בקנינים המועילים והנצרכים למכירת חמץ.

ב. קנין כסף ומשיכה בעכו"ם

יעויין **בע"ז** (עב) דפליגי רבינא ורב אשי האם משיכה או כסף קונים בעכו"ם. ומסקינן שם כרבינא דאמר משיכה קונה בעכו"ם. ו**בבב"א** (ג.) מבואר שמח' זה תלויה בפלוגתא ריש לקיש ורב יוחנן **בב"מ** (מז.) האם משיכה קונה בישראל או מעות, דלפי רב יוחנן דמעות קונות מה"ת בישראל (וחכמים תקנו משיכה) ממילא גוי קונה מה"ת במשיכה (ואף מדרבנן א"צ קנין נוסף) ולר"ל הוי היפכא.

ודעת **רש"י** (בבב"א יג.) ד"ה רבינא דמסקנת הש"ס בבכורות דעכו"ם קונה במעות. וכן **בקידושין** (יד.) אמרו דעכו"ם "כל קנינו בכסף". ו**פרי"ש** שכל קנינו של עכו"ם בכסף שלא נאמרה בו משיכה במטלטלין אלא בישראל, ע"כ. ומבואר שס"ל דהלכה כר"ל וממילא עכו"ם קונה בכסף. וכן מוכח דס"ל **לרשב"א** (ב"ב נד.).

אולם **תוס'** (ב"ב שם ד"ה הואיל, בבב"א יג.) ד"ה רב אשי, וקידושין יד.: ד"ה הואיל הביאו שיטת ר"ת שדחה שיטת רש"י והרשב"א דתימה שיהא סתמא דגמרא כר"ל, דלר' יוחנן דאמר בב"מ (שם) דבר תורה מעות קונות דרשין בבכורות (שם) מיד עמיתך בכסף הא לעכו"ם במשיכה וקיי"ל כר' יוחנן לגבי ריש לקיש ועוד דבמס' ע"ז (שם) אמרינן דלכ"ע משיכה בעכו"ם קונה, ע"כ. וכן דעת **הרא"ש** (בבכורות פ"ב ס"א ו"ב"מ פ"ד ס"ה ח) ושכן הוא דעת בעל ההלכות ורב האי.

והמגיד משנה וכן **הכס"מ** (זכיה ספ"ה ה"ד) הוכיחו בדעת **הרמב"ם** דבין גוי מישראל בין ישראל מגוי קונה במשיכה או בדמים באחד מהן לחד ובלא שטר. ועיי"ש שהביאו **שהרמב"ן** (הל' בבכורות ריש פ"ב) ושאר גאונים נחלקו על הרמב"ם, וס"ל דגוי מישראל אינו קונה מטלטלין בדמים כי אם במשיכה.

ועיי' **ברמ"א** (ח"ומ"ס סי' קצד סעי' א) שכתב שישאל הקונה מטלטלין מעכו"ם, קונה בנתינת מעות. ובאר **הסמ"ע** (סי' טז) דישאל הקונה מעכו"ם קונה אף בכסף או במשיכה כי ככה"ג סמכא דעתו, אולם עכו"ם מישראל לעולם אינו קונה אלא במשיכה. אולם **הש"ך** (סי' ד) דחה דבריו דהרי מבואר ביו"ד סימן ש"כ (סעי' ה), דבין ישראל מגוי ובין גוי מישראל הוא מח' רש"י ור"ת, ולכן כתי' דהרמ"א לא בא למעט רק דא"צ שטר במטלטלין כמו בקרקע, אבל משיכה ודאי בעינן לדעת הרבה פוסקים, ע"כ. **והגרי"א בבאורי** (סוף אות יא) כתב שהרמ"א פסק כהרמב"ם הנ"ל, ושדעת רש"י היא שיטה דחוייה. ועיי' **בערוה"ש** (ח"ומ"ס סי' קצד) דמה שחששו לרש"י ביו"ד שם היינו משום דאיכא חומרא דקדשים. **והמ"ב** (סי' י"ט ו"ט) כתב אף לענין המוכר חמץ שלכתחלה יש לחוש לרש"י ולמכור להם אף בקנין כסף. [ועיי"ש (סי' רמו ס"ק יב) לענין שביתת בהמתו בשבת]. נמצא לפי"ז שצ"ח להקנות חמץ לעכו"ם צריך קנין חמץ, אלא שבאופן שמשום ריבוי החמץ א"א לעשות קנין זה יש לדון באיזה קנין ניתן לעשות ע"מ להקנות החמץ לנכרי.

ג. קנין חצר

והנה לענין קנין חצר מצינו **בבכורות** (ג.) שבזמן הזה שאין בית המקדש קיים מצוה לעשות שותפות עם העכו"ם קודם שיצא הבכור לאור העולם כדי לפטרו מהבכורה, שלא יבא לידי מכשול ליהנות ממנו בגיזה ובעבודה, וכן רב מרי בר רחל היה מקנה האוזן של הבכור בקנין גמור לגוי ע"מ שלא יחול עליו קדושת בכור. ו**פרי"ש** לשיטתו לעיל דרב מרי ידע לאקנויי קנין גמור לטול מעות מן העכו"ם דצרכי' לא קני אלא בכסף. אולם **הרא"ש** (בבכורות פ"א ס"א א) כתב דכיון שלר"ת משיכה קונה בעכו"ם, ע"מ להסתלק מן הספק צרכי' העכו"ם למשוך בהבמה ויתן גם דמים לקנות האוזן (לצאת אף לדעת רש"י דס"ל דמעות קונות). והמחזור שבכולן שיקבל מן העכו"ם פרוטה ויקנה לו המקום שהבהמה עומדת שם ויקנה לו אוזן בהבמה, ע"כ. ובדרך זה כתבו **התוס'** (ע"ז עא. ד"ה רב אשי). וכהר"א"ש פסקו **הטש"ע** (יו"ד סי' שכ סעי' ה).

והנה מהר"א"ש משמע דלאו משום קנין אגב אתינן עלה, אלא משום קנין חצר, דהא בקנין אגב לא בעינן ציבורים בתוכו. וכן דקדק **החת"ס** (ח"ומ"ס רס"י טז). וכן הוא להדיא **ברי"ו** (חלק אדם וחיה נ"כ ח"ב קעג, ע"ב).

אולם **הנחתל שבעה** (סי' ט) הביא בשם **מוה"ר** **קאדנברג** באה דבכור משום קנין אגב אתינן עלה, דהרי אין לנכרי קנין חצר כיון דקנין זה משום שליחות אתרביא ואין שליחות לנכרי. וכתב שם דלפ"ז גם במכירת חמץ יש לנו להזהר למכור לעכו"ם החדר שהחמץ בתוכו וליקח פרוטה ומקנה חדר ואגב החמץ, ולא בתורת חצר, וכן מבואר ברי"ו הנ"ל. וקלסו רבתי את דברי, ע"כ. [ועיי' **ברע"א** (על השו"ע סי' רעל סעי' א) דלדעת זו גם אם עומד בצידי לא מהני דהא באיש חצר לא אתרביא משום יד רק באשה. ואף באשה נכרית יש לדון כיון דלאו בת גרושין היא לא אתרביא אצלה משום יד. ועיי' **במקור חיים** (אור"ח סי' תמח) שעמד בזה. ועיי' **בנחתל שבעה** (שם ד"ה ואגב) ו**בנתיבות ונובו"ל** דלחלק].

אבל **הקצות** (סי' קצד ס"ק א) העמיד הקנין גבי בכור ומכירת חמץ בקנין חצר, ואע"פ שאין שליחות לעכו"ם, לא קשיא דלעולם אין קפידיא דבני ברית אלא מצד השליח אבל לא מצד המשלה, וא"כ ודאי יש חצר לעכו"ם, ומצד החצר אין חילוק בין חצר בישראל לחצר דעכו"ם, דחצר אעפ"י שאין בו משום בן ברית, כיון דגבי חצר לא שייך בן ברית וריבתה התורה להיות שליח, א"כ בחצר לעכו"ם מהני שליחות כיון דבחצר לא שייך תורת בן ברית, ע"כ. וכן **בעבודת הגרשוני** (סעי' כה) גרי' דיש קנין חצר לנכרי אלא דקשיא ליה טעמא דמלתא דהא אין להם שליחות.

והנתיבות (פתיחה לס"ה) כתב שדבר זה תלוי במח', לדעת הר"ן דס"ל דחצר קונה מטעם יד, קונה בין במשתמרת בין באינו משתמרת ועומד בצידי, (רק במתא' דישאל קונה אפי' באינו משתמרת ואינו עומד בצידי מטעם שליחות, לא קנה גוי הואיל ולית ליה שליחות). ולהר"ף ומהר"ש דס"ל דחצר קונה מטעם שליחות לא קנה גוי ע"י חצר רק בעומד בצידי דהוא מטעם יד, ע"כ. [ודעת **הנוב"ל** (אור"ח תנ"י סג ד"ה אמנם) דנכרי א"א אינו עומד בצד החצר אין קונה דאין שליחות לנכרי. ולכאוי' יש להוכיח דמהני קנין זה בעכו"ם מהא דאיתא **בבכורות** (ג.) דאילו לא היה קנה לעכו"ם כלל מ"מ עכ"פ קנין חצר היה לו, עיי"ש **בפרש"י** (ד"ה כלה). וכן מבואר **בחת"ס** (ח"ומ"ס סי' קלד) ע"פ הרמב"ן, עיי"ש.

ד. קנין אגב

ומש"כ הנחלת שבעה בשם מוהר"ש קאדנביר בשם הר"י דבבכור משום קנין אגב אתינן עלה, עיין בתומים (סי' קכג ס"ק יא) שכתב דלא מציינו בשום דוכתא דקנין אגב יועיל בעכו"ם, ואלי"כ למה לא ציווה המחברים להקנות החמץ אגב קרקע. מיהו הקצות בסימן קכ"ג (ס"ק א) השיג עליו, דהא כבר כתוב קנין אגב בדברי הר"י. וכן נתפשט בכל ישראל במכירת חמץ על קנין אגב קרקע והוא מבוסס ע"י מוהר"ש קאדנביר. והתח"ס (חוב"מ סי' טז) כתב שכן דעת הרמב"ם (מלחמות פסחים ט: ברי"ף), והביאו הפת"ש (שם ס"ק א). וכן נקטו הט"ז (שם ס"ק ז) והלב"ש (שם) לענין בכור דלעולם מקנה ע"י קנין אגב. אלא שהקצות גופא בסימן קצ"ד (ס"ק א) כת' דלעולם יש לגנום בזה לפי מש"כ התוס' (ב"ק יב. ד"ה אגב) והרא"ש (שם סי' יד) דקנין אגב אינו אלא מדרבנן, וקרא ד"ויתן להם ערים בצורות" אינו אלא כמכתא, ולפי מש"כ רי"ז (חלק חוה נבי"ה) הובא בב"י באה"ש סי' כ"ח (ד"ה היה לו מלוה) דקנין דרבנן לא מועיל דלאו, אלא כקדושת בכור דהוא איסור תורה אינו פקע ע"י קנין דרבנן, ואפי' לפי מש"כ הב"י דכיון שנתקנו חכמים שיהיה קונה הו"ל קידושין תורה, אכתי' יש לחוש לדעת העיר שושן (סי' סו אות כה) והסמ"ע (שם ס"ק א) שכת' דלמ"ד מכירת שטרות דרבנן עכו"ם אינו קונה בתקנתא דרבנן, וא"כ בקנין אגב קרקע דאינו אלא מדרבנן אפשר דעכו"ם אינו קונה. ועיי"ש שמש"ק דמשום קנין חצר אתינן עלה. ועי' בכסף הקדשים (סי' רא) שכת' דאולי לא מהני קנין אגב בעכו"ם אף מטעם דינא דלמכותא כיון דסגנון אגב לא שייך בד"ד בדרכי שפוטס. [והנה מש"כ הקצות דקנין דרבנן לא מועיל דלאו, אף לענין מכירת חמץ, עי' בחת"ס (אור"ח סי' קיז) דלכו"ע קנין דרבנן בחמץ מועיל מה"ת, דהרי טעם הסוברים קנין דרבנן לא יועיל לקדושין דא"ו וכדו' היינו מושים דהפקר ב"ד אינו קנין אלא להפקירו מיד המקנה ולא להקנותו לקונה, אבל בחמץ שגי' לן בהפקר, ע"כ. ומש"כ הקצות דתקנתא דרבנן אין בעכו"ם, עי' בש"ך (סי' סו ס"ק פה) שכת' דאפי' דרבנן זוכה העכו"ם, דכל דתקון רבנן כעין דא"ו תקון. והנתיבות (שם ס"ק לה) כת' דבכל מקום שבדיניהם הוי קנין ובדיניהם הוי קנין דרבנן, לגוי הוי ג"כ קנין. ועי' מש"כ בזה בס"ד בגליון שני"ז].

ה. קנין חליפין

ולענין קנין חליפין יעוי' בתוס' (בבב"ר יג. ד"ה אימא) שהביאו ראייה שקנין זה מועיל בעכו"ם. וכן דעת ר"ת בקידושין (ג. תד"ה ואשה). והש"ך חו"מ סי' קכ"ג (ס"ק ז) יצא לדחות ראיית התוס', ומשמע דס"ל דלא כר"ת, אבל הנתיבות (שם) כתב שהש"ך מסתפק בדבר. והקצות (סי' קצא ס"ק א) נקט בדעת הש"ך דס"ל דלא מהני חליפין לעכו"ם, אולם דחה ראיית הש"ך ומסיק דודאי דעכו"ם נמי איתיה בתורת חליפין, עיי"ש. והמ"ב (ס"ק יז ס"ק יט) הביא דעה זו ושוב כתב דיש מפקפקים על זה.

ו. קנין סיטומתא

ועי' בכסף הקדשים (סי' רא) שכתב דצ"ע אם סיטומתא שייך בנכרים. אולם הנתיבות (סי' קצד ביאורים ס"ק ח וחי' ס"ק יג) כתב דכיון דנהגו הגוים להקנות בדמים הו"ל קנין סיטומתא. והפמ"ג (אור"ח סי' תמח א"א ס"ד) צידד שאם קנה מעכו"ם בכסף, אם נהגו הסוחרים לתת מעות לשלם גמר מקח חשיב קנין. והביאו המ"ב (שם ס"ק יט). ועי' בפת"ש (יו"ד סי' ש"ב ס"ק ד).

ז. קנין אודיאתא

והקצות (סי' קצד ס"ק ה) כת' דלצורך מכירת חמץ לעכו"ם י"ל דמועיל קנין אודיאתא דהיינו שיכתוב חתימת ידי תעיד עלי שמכרתי את כל החמץ לפלוני באופן המועיל (או שיאמר כן בעל פה ובפני שני עדים כשרים), וכיון שמודה שמכר באופן המועיל קנה העכו"ם אעפ"י ששניהן יודעין שאינו כן, דאודיאתא הוי קנין דלא כהט"ז (יו"ד סי' קסח ס"ק יד) דס"ל דאין זה קנין אלא התחייבות וע"כ לדעתו אינו מועיל לאפקיע איסור, ע"כ. וכי"כ ההכמת שלמה (למהרש"ק סי' קצד) דאודיאתא הוי קנין אלא שבדבר שאינו ברשותו או חב לאחריו לא מהני. אלא דעי' בסי' תמ"ח בנו"כ ובמ"ב שלא הביאו קנין זה לענין מכירת חמץ. ומשמע דס"ל כהט"ז דאין זה קנין אלא התחייבות.

ה. קנין שטר

והנה ע"מ למכור הקרקע לצורך קנין אגב או חצר (ובאר"י משכירים הקרקע משום איסור לא תחנם, עי' מש"כ בזה בס"ד בגליון נ"ד) בעינן שטר כמבואר בשו"ע (חוב"מ סי' קצד ס"ק א) שהעכו"ם אינו קונה קרקע משראל לא בחזקה ולא בכסף, אלא בשטר עם תננית הכסף. ועי' בב"י ובמ"א (סי' תמו ס"ק ד) דאם יש לו חמץ הרבה וא"י לו להוציאו מביתו ימכור לו גם החדר הוי כמו שמכר לו חוץ לביתו וקנין החדר הוא בכסף עם שטר. וכן נקט המ"ב (שם ס"ק יב ס"ק יט), ועיי"ש שבשכירות די בכסף בלבד ואפי' אם אין הנכרי נותן לו כל הכסף רק איזה זהובים סג, ויתנה עמו הישראל שיקנה בזה הכסף החדר והחמץ ושאר הכסף יזקוף עליו במלוה. (ועיי"ש (סי' יב) שכת' שצריך למסור לו מפתח החדר שמונה בו החמץ כדי שיוכל להכנס בשעה שירצה. ועי"כ יאמר לו הישראל בכל עת שתראה תוכל לקח המפתח מחדרך ולהכנס בו לטול את חמץך). אולם לצורך מכירת החמץ עצמו לא מהני שטר, מפני שקנין שטר לא מהני במטלטלים כמבואר ברשב"א (ח"א סי' תתצא) ובמגיד משנה (נזיקה פ"ה ה"ח). וכן נקט המהר"ט (סי' יא) ועוד פוסקים הובאו בכנה"ג (מוד' תנ"י סי' קצח אות א). [ומ"מ כתי' הרדב"ז (ח"ב סי' רפז) שאם נהגו באותו מקום לקנות מטלטלין בשטרות הולכים אחר המנהג. והביאו הכנה"ג (שם אות ג). ועי' במנה"י (ח"י סי' לו וחי' סי' קה ד"ה כפי) שהאריך להביא מהפוסקים ששטר המכירה בעיקר אינו אלא שטר ראייה דשטר אינו קונה במטלטלין ולא נכתב בשטר מכתב, וא"צ חתימת עדים אלא חתימת המוכר בלבד.

ט. הכרעת הפוסקים לענין מכירת חמץ

ולמעשה כתב המ"ב (שם ס"ק יז) דלכתחלה בודאי צריך להקנות בקנין שהוא לכו"ע, דהיינו בכסף ובמשיכה ביחד, מאחר שנוגע באיסור דא"ו דב"י יראה, ועכ"פ במשיכה בלבד דיוצא בזה ג"כ עכ"פ לרוב הפוסקים. ועיי"ש (סי' ט) שאם החמץ מרובה וא"א למשוך החמץ כולו וכן אם אין החמץ כאן שיכול העכו"ם למושכו אלא הוא בעיר אחרת וכדו', יש להקנותו לכרי בשאר קנינים, כגון סיטומתא, או ע"י אגב דהיינו שימכור לנכרי קרקע או חדר או ישיכר לו ואגבן יאמר לו קני החמץ שיש לי במקום הקרקע או בכל מקום שהוא, דבקנין אגב קונה אפילו אינן צבורין כאן, והקרקע נקנית לנכרי בכסף עם שטר, ובשכירות די בכסף בלבד, ואפילו אם אין הנכרי נותן לו כל הכסף רק איזה זהובים סג ויתנה עמו הישראל שיקנה בזה החדר והחמץ ושאר הכסף יזקוף עליו במלוה. ע"כ. ועיי"ש (סי' יז) שבדיעבד אף אם לא מכר אלא בכסף בלבד או שמכר בא' משארי קנינים שהזכרנו ועבר עליו הפסח מותר.

והנה מבואר מהמ"ב דבתרי גוונא מקילין שלא לעשות משיכה, כשהחמץ מרובה או שאין החמץ לפניו, ומשמע אפילו אינו הרבה. נמצא דמקילין בדבר אף במקום דליכא הפס"מ אלא שלא ניתן לעשות משיכה מחמת טרחה או מחמת שאינו לפניו. וכן מבואר בגר"ז (שם אות יא) שהוא מקור דברי המ"ב.

ולפי"ז כיון שאנשים לא בקיאים בקנינים, עליהם למנות הב"ד כשליחים למכירה (ומנהג ב"ד לעשות הקנינים הנ"ל לצורך המכירה), ומחמת שהחמץ אינו לפניהם אין לחוש משום חסרון קנין משיכה ושרי למוכרו על ידיהם. וכן הוא המנהג. ועי' במ"ב (סי' יב) שהביא מהפוסקים דבעינן שהחמץ יצא מביתו, וזה בזמננו גם לא ניתן לעשות מטעם הנ"ל, ומ"מ מבואר שם שאם מקנין לו המקום מהני וכן נוהגים בזה"ז.

אלא שיש מהדרים שלא למכור שום חמץ עכ"פ כשהוא בעין כי הגר"א חשש בזה, ולפי הנ"ל י"ל דהא דאמר דהמכירה גרועה אפשר שסבר כן כי בדי"כ לא עושים עם העכו"ם קנין משיכה. ומ"מ דעת הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש פי"ו אות ט) דאין להורות כן לרבים שלא יבואו לערער על המכירה. אולם לקנות לאחר הפסח ממי שכבר מכר קיל טפי, דאף למחמירים אינו אלא קנס. וכן פסק באור לציון (ח"ג פי"ט אות ה).

מסקנה דרינא

העולה לדינא, א' חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר, ושל ישראל אסור אף בהנאה, ואם מכרו או נתנו במתנה גמורה לנכרי, אפי' שיועד בו שישמרו לו עד לאחר הפסח ויחזרו ויתנו לו, מותר. ב' כשמקנה החמץ לעכו"ם לכתחלה צריך לעשות כן בקנין גמור לכל הדעות דהיינו בכסף ובמשיכה ועכ"פ במשיכה בלבד. ג' כיון שאנשים לא בקיאים בקנינים עליהם למנות ב"ד כשליחים למכירה, וכיון שאי אפשר באופן זה למשוך החמץ יש לסמוך על שאר הקנינים (וכן הדין ליחיד המוכר ריבוי חמץ). וכן הוא המנהג. ד' בדיעבד אף אם לא מכר אלא בכסף בלבד או שמכר באחד משארי קנינים הנ"ל ועבר הפסח החמץ מותר. ה' הגר"א נהג להחמיר שלא לסמוך על מכירת חמץ, ועל כן יש נוהגים שלא לסמוך על המכירה, אלא מבערים חמצם בערב פסח (בפרט במקום שיש חמץ מרובה שיש מקום לחשוש שלא יבטל יפה ושארין המכירה מועילה כיון שאין העכו"ם מושך החמץ ונמצא עובר על בל יראה ובל ימצא). ומ"מ אין להורות כן לרבים שלא יבואו לערער על המכירה, אולם לקנות לאחר הפסח ממי שכבר מכר קיל יותר. (ואף המחמיר על עצמו יעשה מכירה לחומרא כי לפעמים יש לחוש שיש לו בעלות על חמץ אף בלא ידיעתו כגון במניות וכדו').

והקשה הב"י (שם) מהא דמגילה, ותי' מתחילה כדברי הר"ן דהא דתניא שואלין ודורשין לאו למימרא דאנו מחובבים לשאל ולדרוש והוא שואל ענין. ועוד י"ל דדיני הפסח יש להודיע לעם ל' יום קודם הפסח כדי שיהיה שהות לקיים ההלכות, והא דתניא שואלין בה"ה הפסח בפסח היינו לדרוש בטעמים שעבורם נצטוונו במועד ההוא וגם לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות ביו"ט, אבל שאר הלכות שואלין ודורשין קודם לפסח ל' יום. ועוד י"ל דטעמא דבעינן קודם לפסח ל' יום היינו מפני הקרבן לבדוקו ממומין, ואע"ג השתא בעוונותינו אין לנו קרבן, כיון דבזמן שהיה קרבן התקינו שיהיו דורשין ל' יום קודם תקנה לא זזה מקומה.

ולדינא סתם וכתב בשו"ע (רי"ש סי' תכ"ט) - שואלים בהלכות פסח קודם לפסח ל' יום.

וכתב המג"א (סי' א) דה"ה בשאר ימים טובים ודורשין קודם לכן ל' יום (ב"ה). ומבואר דס"ל דמ"ש במחבר שואלין היינו לשאל ולדרוש. נאלא דמ"ש דה"ה בשאר ימים טובים הוא דלא כדמ"ב ב"י דהיינו דוקא בהל' פסח ע"ש. אולם הט"ז (סי' א) הביא דברי הר"ן.

והנה העולות שבת (סי' א) נחית לדיק הא דהמחבר השמיט מילת דורשין, וכתב דאפשר דסבר כהר"ן דאין חובה לדרוש אלא דקאמר שואלין לענין שואל ענין. והביאו הפמ"ג (מב"י ס"ק א) על דברי הט"ז.

וכן החק יעקב (סי' א) הביא ת"י קמא דמ"ש, וכתב דע"כ לא נקט המחבר לשון חיוב רק כלשון הש"ס, ואע"ג דבש"ס נקט לשון שואלין ודורשין, השמיט הטור והמחבר לשון דורשין, משום דעיקר הדרישה הייתה בזמן הבית משום תקנת הקרבן.

אולם לכא"ו אי אפשר לדיק לשון המחבר מהא דהשמיט מילת "דורשין", שהרי המעיין בב"י יראה דהיה גורס בטור רק מילת "שואלין", ועל דבריו אלו כתב ברישא כדברי הר"ן והדר כתב ת"י אחריתא דצריך לדרוש לרבים ל' יום קודם הפסח בהלכות חג. הרי דהוא עצמו לא נחית לדיק הלשון.

ויענין עוד בשו"ת בית דוד (המ"ל) דכתב לדיק איפכא, דמלשון השו"ע נראה שפוסק דלא כתי' הר"ן, דאי ס"ל לדינא כתי' הר"ן לא ה"ל לכתוב בשו"ע סתם שואלים בהל' הפסח כיון דלא נפק"מ אלא לשואל ענין, אלא ודאי ס"ל דחיוב הוא, וטעמו דפסק נגד הר"ן מפני שמהטור ז"ל שכתב סתמא משמע שהוא חיוב. וכן מנהג פשוט בשאלוניקי שבכל הישיבות פוסקים מלמדים הענין שבידם ולומדים ה"ל פסח מיד במוצאי יום פורים.

וכן במקרא קודש (לגרי"ח אבולעפאי זצ"ל - שו"ע ריש הל' פסח) כתב דמדתם המחבר ואמר שואלין בהל' פסח ל' יום, מורה דרשין ליה בפירקא, ודלא כמ"ש בב"י משמיה דהר"ן.

פניני מופר

עניני שבת קדש

סעודת מלוה מלכה (ז)

סעודת מלוה מלכה ממשיכה קדושה לסעודות השבוע - יודע כי שני מיני תוספת קדושת שבת נתוסף ביום השבת, והם הא' ע"י כונת התפילות של שבת, והב' ע"י כונת הסעודות. וכנגד המושכת תוספת קדושת שבת לימי החול מבחינת הסעודות, אהנו עושין סעודה רביעית במוצאי שבת, וכונתה היא להמשיך אור קדושת סעודות שבת לכל סעודות ימי החול. וכנגד המושכת תוספת קדושת שבת מבחינת התפילות, אהנו אומרים מזמור זה של ויהי נועם, שנינו אהנו ממשיכים אותו נועם לכל תפילות השבוע. (בן איש חי שנה ב' פרשת ויצא)

סעודת מלוה מלכה במוצאי שבת, וטעמו - "חמין [לשנות ולרחוץ - רש"י] במוצאי שבת מלוגמא [רפואה-רש"י], פת חמה במוצאי שבת מלוגמא" (גמ' שבת קי"ט:). - טעם הדבר דיש לכבד השבת בסעודת לוי' דבבר חדש שנתחמם אחר השבת הליהנות ממנו שהיה אסור בו ביום חמין ופת חמה וקרוב לזה טעם ברכת מאורי האש במ"ש וביה"כ על הנה שהוא דבר שנתחדש ליהנות בו עתה שהיה אסור בו ביום שבת העבר ומשום דרוב אכילות ומשקין בשבת קריים ע"ד לחלוקם קאמר דהחמין בסעודת לוי' במוצאי שבת הם רפואה כמו מלוגמא" (מהרש"א שם, והוא בשערי תשובה סי' ש) - "סעודת מוצאי שבת קודש יש לשנות בה ג"כ, כיון שהאבר שאינו נהנה רק מסעודה הליהנות ממנו תחילת תחילת המתים הוא עצם, ועצמות נהנים משתיה, כמו שאמרו רז"ל (נהד"ב ג, א) אודות היכר בעצמות אם היה יין מזוג. ומכל מקום יש ג"כ סמיכה על שתיית יין הבדלה הרי"ב" (אשל אברהם מבוססאטס סי' ש)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבמעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון - טל. 6761 * יש להקיש 3-1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" - יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רסות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

AMIKTA571@GMAIL.COM

העלון נתרם בעילום שם להוצאת התורה ומשפחתו - לשאלות והערות בעניני הגליון ניתן להתקשר לפל' 052-767-0508

© שמעתא עמיקתא - להפצת הגליון במקום מגוריהם או לימודם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: AMIKTA571@GMAIL.COM